

велетні-осокори, або **груші, кислиці** та купами **бузина**, - і це надавало галявинам дивовижної краси” [1, с. 383]; “... а поміж:: дубами росли родючі дерева: **груші, кислиці, вишині, барбарис, калина, видолінки** степові вкрили непролазні **терники...**” [1, с. 316]; “Страшно було заходити в таку гущавину **очеретів**, з яких не видно було навіть неба, та зате там можна було назбирати цілі козуби **ожини**” [1, с. 383].

У творі використана й **іншомовна лексика** для відтворення історичної суті минулого: **орда** (*іст.*) – об’єднання кількох кочових племен під владою одного хана у тюркських і монгольських народів [СУМ V 742]: “Наляканий бойовим хистом та завзяттям Вишневецького, кримський хан залишив цього разу козакам усі дніпровські міста й степові улуси й, зібравши свої **орди**, заховався з ними в Криму [1, с. 35]; **улус** (**кочовище**) - стоянка кочовиків (у 1 знач.) і територія, де вони кочують [СУМ IV 315]: “Ружинський тільки й чекав такої нагоди й, хутко зібравши військо, кинувся з кіннотою в татарські степи, випалюючи **улуси**, визволяючи невольників і завдаючи татарам нелюдських мук” [1, с. 44]; “Богданко охоче на те пристав, викликавши з України на поміч городових козаків та діждавшись, доки **орда** вибралася в похід, кинувся з військом на лівобережні **улуси** й почав їх палити” [1, с. 45]; “Року 1540-го історія, називаючи привідців козаків, згадує не тільки одних прикордонних старост, а й зазначає вже козацькі походи на татарські **улуси** (кочовища) та турецькі міста під проводом своїх же народних ватажків...” [1, с. 23]; “Обидві частини Запорозького Війська без жалю вирізували й випалювали татарські **улуси** й міста, забирали скарби, виганяли худобу й так налякали кримського хана, що він покинув своє царство, сів на корабель і втік за море” [1, с. 178]; **ясир** (*іст.*) - бранці, полонені, яких захоплювали турки й татари під час розбійницьких нападів на українські, російські, польські землі з 15 до 60-х років ХУІІІ ст. [СУМ XI 653]: „До того ж, татарські добичники (“ушкалі”), приходячи щороку на Україну за **ясирем** (бранцями), неначе за своєю власністю, стали помічати, що запорожці пильнують за ними й застерігають про їхні наскоки всю Україну” [1, с. 25].

Отже, багатопланове використання лексичних шарів у творі дало можливість А.Кашценку яскраво відтворити не тільки військові баталії, побутові умови життя Війська Запорізького, а й розкрити той порив українського народу до боротьби за свободу й незалежність. Оскільки автор у романі розкриває боротьбу українського народу, то тут досить активно використовується військова лексика та лексика місцевої фауни, яка не тільки виконує номінативну функцію, але й має пізнавальне і виховне значення. Вона надає твору урочистості й піднесеності, гордості за наш славетний край.

Досить вагомо представлена лексика, яка відображає природний світ тогочасної Степової України.

Художня проза дає можливість спостерігати над майстерним використанням лексики з метою відтворення реальних подій і побуту козацького життя. Творча майстерність письменника, його соціальне і мистецьке чуття показують світові життя, боротьбу, думи і прагнення народу. Одним із глибоких виразників цих високих принципів у художній літературі є і А.Ф. Кашченко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кашченко А.Ф. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове / А.Ф. Кашченко. – Дніпропетровськ: “Січ”, 1991. – С. 15-481.
2. Кашченко А.Ф. Зруйноване гніздо / А.Ф. Кашченко. – К.: Дніпро, 1991. – С. 597-644.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СУМ Словник української мови: [у 11 т.] / [ред. колегія: І.К. Білодід (гол.) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970–1980.

УДК 81 373.49

ТЕМИ ТА СФЕРИ ЕВФЕМІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПРЕСІ

Дубинець З.О., старший викладач

РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)

У статті обґрунтовується семантична класифікація евфемізмів на матеріалі сучасної періодики. Автором виокремлено дві предметно-понятійні сфери евфемізації – політичне життя країни та традиційно табуїтована лексика. У межах кожної проаналізовано найбільш презентативні тематичні групи одиниць.

Ключові слова: евфемізми, семантична класифікація, преса

Дубинец З.О. ТЕМЫ И СФЕРЫ ЭВФЕМИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ПРЕССЕ / „Крымский гуманитарный университет” (г. Ялта), Украина.

В статье рассматривается семантическая классификация эвфемизмов на материале современной периодики. Автор выделяет две предметно-понятийные сферы эвфемизации – политическая жизнь страны и традиционно табуированные темы. В рамках каждой проанализированы наиболее распространенные тематические группы единиц.

Ключевые слова: эвфемизм, семантическая классификация, пресса.

Dubinets Z. THE SUBJECTS AND AREAS OF EUPHEMISATION IN PRESS / „Crimean humane university” (t. Yalta), Ukraine.

In the article considered semantic classification of euphemisms based on modern periodicals. The author allocated two objective-conceptual areas of euphemisation - the political life of the country and traditionally taboo topics. The most popular thematic groups of units in each are analysed

Key words: euphemism, semantic classification, press.

Із проголошенням незалежності України, набуттям національною мовою статусу державної істотно змінилася роль періодики, зросла кількість україномовних видань, а головне – вони стали різноманітнішими за тематикою, жанрами, стилістикою. Мова газети сьогодні впливає на вироблення громадської думки, допомагає у формуванні певного типу соціальної поведінки людини. Важливу роль у зазначених процесах відіграють евфемізми – пом'якшені, благозвучні вислови, які вживають замість прямих назв на позначення небажаного денотата.

Проблемам евфемії присвячено студії мовознавців Європи (Е.Бенвеніста, Л.Булаховського, С.Відлака, Б.Ларина, П.Стасинської, О.Реформатського, Дж.Фрезера) й Америки (Дж.Апдайджена, Л.Блумфілда, А.Додда). Лексико-семантичні класифікації представлено в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів: А.Кацева, Т.Космеди, Л.Крисіна, О.Михайлова, О.Сеничкіної, В.Тхір, Н.Якименко, О.Януша. Серед об'єктів евфемізації в них зазначено назви зі сфери дипломатії, діяльності армії, розвідки, міліції, карного розшуку, злочину та його наслідків, відносин між різними національними й соціальними групами; поняття надприродних сил; реалії, дотичні до смерті; розумові та фізичні вади людей; номінації зі сфери фізіології, сексуальних стосунків тощо. Із східнослов'янських дослідників автором першої лексико-семантичної класифікації назв-табу став Д.Зеленін (1928) [1]. Детальний перелік предметно-понятійних сфер евфемізації на матеріалі англійської мови запропоновано в класифікації Р.Холдера [5, с. 449-501]. Увагу вітчизняних науковців було зосереджено на аналізі евфемізмів розмовно-побутового стилю (Г.Аркушин, І.Мілева, Л.Ставицька, О.Януш та ін.).

Проте сьогодні одним із основних джерел творення й поширення евфемістичних номінацій є преса. Евфемізми української мови, які функціонують у газетному дискурсі, не були предметом спеціального вивчення. Окремі праці присвячені дослідженню евфемістичних субститутів на матеріалі ЗМІ (К.Серажим, І.Решетарова, О.Януш).

Мета статті – дослідити теми і сфери евфемізації в сучасному газетному дискурсі.

Евфемістичні номінації, які зафіксовані в українській пресі початку ХХІ століття, можна розподілити за двома сферами – політичне життя країни та традиційно табуовані теми.

Евфемізми-замінники прямих понять зі сфери політики, у тому числі й зовнішньої (вибори, законодавчі директиви, політичні події й рішення, порушення політичних домовленостей тощо), становлять численну групу першої сфери: контрольована демократія замість авторитаризм, однополярний світ замість диктат США, вжити крайніх заходів замість військовий переворот.

Подібні субститути покликані завуальовувати політичні погляди, вербальні стратегії, інтенції, щоб представити реципієнту непопулярні політичні заходи у вигідному світлі. Словесний камуфляж дій політиків і військових є ознакою будь-якої мови. В. Панін називає це ідеологічним впливом влади [4, с. 85-86], мета якої – “примусити неправду звучати правдоподібно і зробити вбивство респектабельним”, пор. *знищення євреїв* і більш “респектабельне” *повне вирішення проблеми* [3, с. 130]. Наприклад: *У першій половині 1942 року гітлерівці розв'язали “циганське питання”* – про масове знищення ромів на території України (УК. – 2009. – № 133).

Маніпулюючи нашою свідомістю, ЗМІ використовують евфемістичні замітники *непопулярні заходи, непопулярні рішення, непопулярні реформи замість скорочення фінансування, скасування пільг, підвищення податків* тощо. Інколи важко розмежувати політичні евфемізми і економічні. Так, у статті “*Черговий сюрприз від МВФ*” (ЛЗ. – 2010. – № 2) евфемістична номінація *сюрприз* позначає подорожчання блакитного палива для населення у квітні 2011 року на 50 % та підвищення пенсійного віку для жінок до 60 років згідно з оприлюдненим меморандумом між МВФ та українською владою. Зрозуміло, що диктат міжнародної інституції – політична площина, а зростання цін на газ – економічна, оскільки наслідком цього процесу буде зменшення реальних доходів пересічних громадян.

До політичних евфемізмів належать і *дипломатичні*. Англійський письменник Квентін Крісп зазначав, що евфемізми – це неприємні істини, ароматизовані одеколоном дипломатичності. Мета використання подібних субститутів – приховати негативні реалії в галузі міжнародних відносин. Відомо, що літо 2009 року відзначилось ускладненням в українсько-російських відносинах, про що свідчить листування між президентами цих держав. В. Ющенко в листі до свого російського колеги говорить, що *дуже розчарований недружнім* (замість *ворожим*) *характером його листа* (УК. – 2009. – № 147). Надалі висловлює сподівання, “*що в майбутньому нашим державам вдасться уникнути повторення таких прикрих випадків* (замість *шпиунство*), які *затмарюють* (замість *псують, підривають*) *двосторонні відносини*” (УК. – 2009. – № 147).

Іншу тематичну групу репрезентують *військові евфемізми*: *скорочення лінії фронту, еластичний фронт, рухлива оборона*, які вживалися представниками німецького командування, щоб дезінформувати громадян стосовно відступу їхньої армії в роки Другої світової війни. У 50-і рр. минулого століття суворе табу на слова “*ядерна зброя*” – спричинило появу евфемізму “*останній засіб стримування*” (День. – 2003. – № 54). Вилучення з мови слів “*війна*”, “*наступ*”, які викликають негативні асоціації, а натомість використання нейтральних номінацій (“*конфлікт*”, “*операція*”), на думку науковців, розпочалося під час війни у В’єтнамі. Зазначені субститути продуктивно вживаються в сучасному газетному дискурсі: *Зі слів держсекретаря, США зацікавлені в якомога більш швидкому завершенні конфлікту, щоб приступити до відновлення Іраку й встановлення там кращої системи управління* (УП. – 2003. – 22.03.); *Адже, на щастя, у Лівії у сутичках між противниками та прихильниками Кадафі поки що не загинув жоден іноземець, а евакуація українців із зони конфлікту* (замість *військових дій*) *триває злагоджено і без особливих інцидентів* (тут жертв) (Gazeta.ua. – 2011. – 23.08.).

К.Кіпрська, К.Серажим, І.Решетарова, О.Шейгал, О.Януш вважають, що специфічною рисою військових евфемізмів є семіотична опозиція “Свій – Чужий”. Це свого роду подвійний стандарт при оцінюванні певних дій протилежних сторін: все залежить від позиції того, хто створює повідомлення. Так, в українських газетах вторгнення США в Ірак трактували як *війна, військовий конфлікт, агресія проти Іраку*, а в західних як *гуманітарна (миротворча) місія, звільнення, антитерористична операція*; населення, котре чинило опір, – *повстанці, опозиційні сили і, відповідно, – терористи, екстремісти, бандити*. Підтвердження тому – відсутність евфемістичних номінацій, залучення негативно оцінної лексики в повідомленнях про дії “чужих”: *Українці проти війни в Іраку* (УП. – 2003. – 21.03.); *Відмова від агресії проти Іраку може розглядатися як провал президентської політики* (День. – 2003. – № 4). Західні газети навіть обурливу дію описують за допомогою засобів евфемії, використовуючи нейтрально оцінну лексику: *убивство мирних жителів на блокпостах в Іраку через помилку американських військових, розстріл іракських суддів бойовиками вони називають інцидентом*.

Евфемістичні номінації поширені в офіційних повідомленнях при висвітленні подій у Чечні: це не *війна*, це *поновлення конституційного режиму*, це *військова операція із роззброєння банд бойовиків*; там не *стріляють по чеченцях*, а *дають адекватну відповідь*. Наприклад: *У посланні В. Путіна зазначається, що успішний перебіг операцій в Чечні “змусив бойовиків облаштуватися у Грузії, де за потурання влади вони почувалися комфортно, продовжують одержувати військово, фінансове й інше підживлення”* (Х. – 2007. – № 127).

Окрему групу зі сфери політичного життя країни становлять і так звані *економічні евфемізми*: *лібералізація, перегляд, врегулювання цін* замість *підвищення*. Їх вживають з метою пом’якшення ударів, які наносять населенню економічні реформи: *Нам треба відрегулювати ціну на газ* (з інтерв’ю В.Ющенко) (УП. – 2007. – 05.07.) – повідомляється про зростання ціни на блакитне паливо з 95 дол. до 135 за куб. м.

Замість прямої номінації “*криза*” українські газети використовують такі субститути: *політична та економічна нестабільність, фінансові та економічні негаразди, нестабільна ситуація в економіці* тощо. Наприклад: *Найгірша фаза економічної рецесії позаду. Про можливі фінансово-економічні негаразди почали замислюватися ще в середині минулого року* (УК. – 2009. – № 132).

Кризова ситуація в країні торкнулася насамперед малозахисених верств населення. Затримка виплати пенсій, зарплат дедалі стає звичайною справою, повідомляючи про це, журналісти продуктивно використовують евфемізми: *Уряд продовжує просуватися в реалізації стратегії поліпшення фінансової ситуації* (замість *виходу із заборгованості*) (УК. – 2009. – № 137); *Розглянуто питання щодо ведення документації, здійснення соціального супроводу сімей, що опинились у складних життєвих обставинах* (замість *за межею бідності*) (ОУ. – 2011. – № 5).

Позначення таких негативних явищ нашого життя, як закриття шкіл, поліклінік, лікарень та відсутність їхнього фінансування державою, відбувається також за допомогою евфемістичних заміників: *Незважаючи на незадовільний стан фінансування* (замість *відсутність*) *з боку держави, у місті проводиться реорганізація* (замість *закриття*) *системи охорони здоров’я* (УК. – 2009. – № 130); *На*

початку року навчальний заклад потрапив до переліку кандидатів на так звану “оптимізацію” (замість закриття) (ГУ. – 2011. – № 75).

Автори повідомлень про крутіства, шахрайства представників малого й середнього бізнесу намагаються уникати прямої номінації незаконні (дії, схеми тощо), використовуючи евфемістичні метафори: Керівництво порту намагалося реалізувати власні корисливі плани з використання “сірих” (замість незаконних) схем транзиту вантажів (УК. – 2009. – № 135). Все це призводить до того, що у підприємницькому середовищі поширені **тіньові** (замість незаконні) схеми на фоні економічних труднощів (УК. – 2009. – № 127). Зауважимо, що в повідомленнях про порушення податкового законодавства теж представлено евфемістичні субститути: Скільки сьогодні не потрапляє до державної кишені або **витягується** (замість розкрадається) з неї, достеменно ніхто не знає (УК. – 2009. – № 135). Немало кар’єрів експлуатують на Тернопільщині **без дотримання норм** (із порушеннями) (УК. – 2009. – № 118) – про незаконне видобування піску в Тернопільській області із порушенням техніки безпеки.

Пенітенціарні евфемізми – замітники понять репресивних дій соціальних і владних структур (звільнення, арешту, порушення кримінальної справи, оперативно-розшукових заходів) – також становлять окрему групу. Її оновлення продуктивно відбувалося за радянських часів: **обмін партійних квитків** замість чистка рядів партії, **засуджений на 10 років без права листування** (офіційна формула смертної кари в сталінські часи). Подібні субститути використовують сучасні газети для висвітлення жахливих подій тих років. “... До найвищої міри з конфіскацією майна” (ЛУ. – 2011. – № 44) – під таким заголовком опубліковано матеріал про репресованих діячів УАППЦ. *До нас не дійшло свідчень, що відбувалось упродовж наступних днів: чи то до ув’язненого попередньо застосовували засоби фізичного впливу* (замість тортури), *чи просто тримали, поки у слідчого дійдуть руки до чергового “ворога народу”* (УМ. – 2010. – № 224) – про знищення одного з найкращих українських художників передвоєнної доби – Василя Сильвестрова.

Поняття, пов’язані з діяльністю міліції, карного розшуку і деяких інших органів влади (звільнення, порушення кримінальної справи, арешт, ув’язнення) також евфемізуються на сторінках сучасних газет. Читаємо *затримати, взяти* замість *арештувати, притягти до кримінальної відповідальності* замість *засудити*: Правоохоронці *затримали* злодія і *прококують йому другу частину 187-ї статті Кримінального кодексу, яка передбачає за розбій від 5 до 10 років позбавлення волі* (замість ув’язнення) (УМ. – 2001. – 28.11.). *Увесь час, поки його розшукували, Пукач перебував в Україні. Взяти його в невеликому селі Молочки на Житомирщині*. Сказав, що має безпосередній стосунок до **знищення Георгія Гонгадзе** (УК. – 2009. – № 132). В останньому прикладі вжито ще один евфемізм **зникнення**, оскільки ні в кого вже немає сумнівів щодо вбивства відомого українського журналіста Георгія Гонгадзе. Висвітлення протиправних дій представників закону теж зазнає евфемізації: *Першими “пограли мускулами”* (замість застосували силу, побили) *міліціонери* (ГУ. – 2011. – № 58); *Ще хліб не вродив, а дехто вже й “женивuje”* (замість вимагає хабара) (ГУ. – 2011. – № 57).

Другу сферу репрезентують **евфемізми на позначення традиційно табуйованих тем**, які продуктивно використовують сучасні газети для етичного позначення відповідних денотатів. Найбільш тематично й функціонально вагому групі цієї сфери становлять **замінники реалій, дотичних до смерті**: *Провести в останню путь свого земляка Василя Таратуту поїхала до Москви делегація вінничан* (ГУ. – 2008. – № 216); *Про Василя Галету як творчу особистість дізналися уже після його кончини* (ГУ. – 2008. – № 218); *На 76-му році пішла з життя відома російська актриса, легендарна “Дама з собачкою” Ія Саввіна* (ВЗ. – 2011. – № 222); *Протягом січня 2011 року численність населення зменшилася виключно за рахунок природного скорочення* (УК. – 2011. – № 56).

Подібні субститути вживаються в текстах некрологів, повідомлень про трагічні випадки: *Немає більшого горя для батьків, як втрата* (замість смерть) *дитини* (УК. – 2009. – № 131). *Відійшов у вічність рідний син, ваша кровиночка* (Зі співчуття В. Ющенко родині І. Драча) [Там само].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що уникнення прямого **померти** на шпальтах сучасних газет спостерігається не лише щодо людей, а й стосовно будь-яких істот, рослин: *869 видів живих істот із 45 тис, занесених до Червоної книги, припинили своє існування* (замість вимерли) (УК. – 2009. – № 137); *За вечір наказало довго жити 51 дерево дуба пухнатоного...* (ГУ. – 2011. – № 55).

Традиційно табуйованою є **тема статевого стосунку та їхніх наслідків**, тому звернення до неї потребує використання евфемістичних номінацій. На сторінках “Урядового кур’єра” йдеться про цікавий експеримент у Південній Кореї з чиновниками міністерства охорони здоров’я, які отримали незвичайну вказівку – *йти додому на боротьбу з демографічною кризою, зайнятися ділом, показати приклад іншим* (УК. – 2010. – № 12). Зазначені сполучення через дифузність семантики є евфемістичними й використовуються на позначення сексуальних стосунків. Назви венеричних хвороб як наслідків статевих стосунків також є табуйованими. В окремих публікаціях евфемізується саме поняття “венерична хвороба”: *Людство здавна хвилювало питання, як уберегтися від делікатних хвороб і запобігти вагітності* (Сім’я і дім. – 2010. – 17.08.).

Евфемістичні номінації на позначення фізіологічних процесів і станів вживаються для непрямих, ввічливих найменувань природних явищ. Це функції організму, про які не можна говорити вголос привселюдно, у

товаристві. Евфемістичне їх позначення зумовлене делікатністю, сором'язливістю [2, с. 141]. В усному розмовному мовленні застосовується безліч подібних заміників, окремі використовуються в газетних текстах: *Ще півбіді, якщо людина, хильнувши зайвого, зранку, даруйте, "обнімається" з унітазом* (замість блює) (Сім'я і дім. – 2010. – 18.08). Традиційними є евфемістичні субститути народження: *Незабаром у молодят знайшлася донечка* (замість народилася), *яку нарекли Аделіною* (Сім'я і дім. – 2010. – 18.08). *Після кількох смертей до родини... зачистив лелека* (Сім'я і дім. – 2011. – 20.11).

Розумові та фізичні відхилення в розвитку людини також зазнають евфемізації на шпальтах газет: *Доля цього хлопчика образила фізичним здоров'ям* – про дитину, яка накульгувала на одну ногу, мала поганий зір (Сім'я і дім. – 2010. – 18.08.); *Селище Лінтон Естейт для пенсіонерів із нетрадиційною орієнтацією побудують в австралійському штаті Вікторія* (Gazeta.ua. – 2008.– № 654) – про проект селища, де житимуть літні геї, лесбійки та трансвестити.

Евфемізуються пороки і вчинки людини з метою приховати погані звички, неприємні сторони дійсності. Такі заміники здебільшого мотивовані почуттям незадоволення, такту і ввічливості: *95 відсотків ефірного часу представники чинної влади нецензурно висловлювали власні думки* (замість лялися, матюкалися) (ГУ. – 2011. – № 68). Численну групу з-поміж них становлять субститути семантичної групи "Піяцтво": *"Під мухою", любитель заглядати в чарку, любитель оковитої, алканавт* – так в газетах називають п'яниць: *Ріс хлопець у цілком нормальній сім'ї, проте не обтяжував себе роботою і любив заглядати в чарку* (УМ. – 2011. – № 043-044). *До адміністративної відповідальності було притягнуто 440 любителів оковитої* (УК – 2010 – № 12). *Життя "під мухою"* (УіЧ. – 2007. – 31.05.).

Вимагає евфемістичної заміни поняття "украсти", оскільки крадіжка сприймається як аморальний вчинок і засуджується суспільством. Тому періодичні видання вдаються до субститутів з дієсловами *брати (взяти), позичати*: *Ще з радянських часів наші люди звикли брати те, що погано лежить* (РР. – 2009. – № 394); *Учні десятого класу "позичили" великі гроші* (ГУ. – 2011. – 15.04.).

У сучасних газетах журналісти, характеризуючи певних осіб, намагаються не вживати слова "обманювати", використовуючи евфемізми. Наприклад: *Патріарх Кирило в усіх цих озвучених ним висновках піддався спокусі говорити неправду замість правди* (День. – 2009. – № 31); *Головне в роботі з виборцем – вміння замилювати очі власному електорату* (ВЗ. – 2007. – 04.09.).

Семантичний аналіз евфемістичних номінацій у сучасній періодиці засвідчив дві сфери евфемізації – політичне життя країни та традиційно табуовані теми. До першої належать такі тематичні групи евфемістичних номінацій: 1) власне політичні (у тому числі дипломатичні); 2) військові; 3) економічні; 4) пенітенціарні. Другу представлено субститутами реалій, дотичних до смерті; статевих стосунків; фізіологічних функцій організму людини; розумових та фізичних вад; аморальних вчинків; лайки. На подальше студіювання заслугоує проблема способів творення евфемізмів у межах певних тематичних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленин Д.К. Табу слов у народов восточной Европы и северной Азии. Ч. 1: Запреты на охоте и других промыслах / Д.К. Зеленин // Сб. МАЭ. – Т. VIII. – Л., 1929. – С. 3-149.
2. Мілева І.В. Евфемізація і дисфемізація у фразеотворенні говірок сходу України: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / І.В. Мілева. – Луганськ, 2005. – 235 с.
3. Москвин В.П. Эвфемизмы в лексической системе современного русского языка // В.П. Москвин. – [2-е изд.]. – М.: ЛЕНАНД, 2007. – 260 с.
4. Панин В.В. Эвфемия в системе средств идеологического воздействия / В.В. Панин // Коммуникация и язык: [сб. ст. преподавателей и аспирантов ф-та романо-герм. филологии]. – Тюмень, 2002. – С. 85-86.
5. Holder R.W. Dictionary of Euphemisms: how not to say what you mean / R. W. Holder. – New York: Oxford University Press, 2003. – 501 p.